

ЕФЕКТИВНІСТЬ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА ВИКОНАННЯМ СУДОВИХ РІШЕНЬ: ПРОБЛЕМАТИКА ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

EFFECTIVENESS OF JUDICIAL CONTROL OVER THE EXECUTION OF COURT DECISIONS: PROBLEMS AND SOLUTIONS

Косяченко К.Е., к.ю.н.,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

*Навчально-науковий інститут права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Маркін А.О., студент IV курсу

*Навчально-науковий інститут права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

У статті визначено, що останні роки на тлі загальної тенденції, яка спрямована на імплементацію в систему національного судочинства міжнародно-правових цінностей, досить пильну увагу приділяють проблемам пов'язаним з судовим контролем за виконанням судових рішень. Після розгляду юридичної літератури та випадкам з судової практики було проведено аналіз щодо здійснення судового контролю та за виконанням судових рішень, а також визначено основні проблеми здійснення судового контролю та шляхи вирішення проблематики ефективності судового контролю за виконанням судових рішень.

Автором у статті визначено, що в Україні суди здійснюють безпосередній контроль над владою у межах визначених законом повноважень. Судовий контроль полягає у перевірці правомірності рішень, дій та бездіяльності суб'єктів владних повноважень; в контролі за виконанням судових рішень, які прийняті судом не на користь цих суб'єктів. Виявлено, що контроль суду за виконанням судових актів суб'єктами публічної адміністрації, принаймні колегіальними, здійснюється неефективно, оскільки адміністративний суд не має дієвих правових важелів впливу у питаннях виконання судових рішень. У статті здійснено аналіз норм попередньої та нової редакцій Кодексу адміністративного судочинства України, які регулюють правовідносини, пов'язані з виконанням судових рішень в адміністративних справах та із вчиненням судового контролю за їх виконанням.

Зроблено висновок, що існуючі законодавчі норми змістовно не були змінені, а сформована судами попередня практика щодо здійснення контролю за виконанням прийнятих ними рішень, була перейнята реформованими судами. В даній статті окреслено перешкоди щодо виконання судових рішень такими суб'єктами. До цих суб'єктів, зокрема, зараховано: особливості організаційної форми та способи діяльності колегіальних суб'єктів; недоліки законодавчих норм, які визначають правила виконання судових рішень в адміністративних справах та здійснення судами контролю за цим.

Ключові слова: судовий контроль, ефективність судового контролю, судові рішення, виконання судових рішень, захист прав та інтересів людини.

The article states that in recent years, against the background of the general trend aimed at the implementation of international legal values in the system of national justice, quite close attention is paid to the problems of judicial control over the execution of court decisions. On the basis of the analysis of legal literature and judicial practice the analysis of judicial control over execution of court decisions is carried out, the basic problems of its realization and ways of their decision are defined.

The author states in the article that in Ukraine the courts exercise direct control over the authorities within the powers defined by law. Judicial control is to verify the legality of decisions, actions and omissions of the subjects of power; in monitoring the execution of court decisions that are made by the court not in favor of these entities. It was found that the court's control over the execution of judicial acts by public administration entities, at least collegial ones, is ineffective, as the administrative court does not have effective legal levers of influence in matters of execution of court decisions. The article analyzes the norms of the previous and new versions of the Code of Administrative Procedure of Ukraine, which regulate legal relations related to the execution of court decisions in administrative cases and the implementation of judicial control over their implementation.

It is concluded that the legislative norms have not changed in content, and the previous practice formed by the courts to monitor the implementation of their decisions, adopted by the reformed courts. The author outlines the obstacles to the enforcement of court decisions by such entities. These include, in particular: features of organizational form and methods of collegial entities; shortcomings of legislative norms that determine the rules of execution of court decisions in administrative cases and the exercise of control by the courts.

Key words: judicial control, efficiency of judicial control, court decision, execution of court decisions, protection of human rights and interests.

Контроль як самостійна, функціонально відокремлена діяльність виявляється у свідомої, цілеспрямованої, організує роботу з підвищення ефективності державного механізму. Контроль не надзвичайна міра, а невід'ємна частина управлінської діяльності, спрямована на забезпечення законності у роботі органів влади.

Загальне визначення контролю – це спостереження з метою перевірки виконання правових норм чи управлінських рішень. Так, громадський контроль не має владно-правового характеру, не є обов'язковим, його суб'єктами не можуть бути органи державної влади та місцевого самоврядування, він виконується від імені громадськості та громадян.

Вчені виділяють судовий контроль над діяльністю самих органів, здійснюють правосуддя; поточний (попередній) судовий контроль, що виконується органом, що розглядає та вирішує справу по суті, самоконтроль суду

першої інстанції, та наступний судовий контроль, перегляд рішень, ухвал, ухвал, що не набрали законної сили, а також набрали законної сили; спеціалізований (контроль касаційної та наглядової інстанції) та неспеціалізований (контроль суду першої інстанції) [6, с. 16].

Отже, характерною рисою судового контролю є можливість його реалізації усіма судовими органами на різних етапах діяльності та у різному обсязі. При цьому в цій науковій класифікації не приділено належної уваги такому виду судового контролю, предметом якого виступає діяльність судового пристава-виконавця.

Таким чином, контроль є видом діяльності, що здійснюється з метою організації виконання законів та інших нормативних правових актів, вказівок вищих органів, дотримання дисципліни, належного використання фінансових засобів та майна, організації роботи зі зверненнями громадян тощо.

У юридичній науці контроль класифікують за періодичністю (попередній, поточний, наступний), суб'єктам (президентський, парламентський, конституційний, судовий, судово-конституційний, федеральний), предмету (державний та муніципальний; бюджетний, валютний, експортний).

По суб'єкту контролю в залежності від його природи, ролі та місця в системі управління розрізняють державний, державний, громадський, приватний. Виходячи із спрямованості контролю, характерних ознак його суб'єктів виділяють внутрішній (відомчий, внутрішньовідомчий) та зовнішній (невідомчий, міжвідомчий, надвідомчий) [4, с. 165-166].

Звернувшись до Конституції України (стаття 55), можна дійти до висновку, що поняття «засоби захисту прав» вживається щодо права звернення особи до: суду; Уповноваженого ВРУ з прав людини; Конституційного Суду України; а після використання всіх національних засобів юридичного захисту – до відповідних міжнародних судових установ чи органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна; самозахисту та протидії, що не суперечать моральним засадам суспільства [1].

Перш за все варто звернутися до загальної норми КАС України, яка врегульовує обов'язковість і безумовність виконання судового рішення в адміністративній справі, а саме: ст. 370 КАС України, яка зазначає, що судові рішення, яке набрало законної сили, є обов'язковим для учасників справи, для їхніх правонаступників, а також для всіх органів, підприємств, установ та організацій, посадових чи службових осіб, інших фізичних осіб і підлягає виконанню на всій території України, а у випадках, встановлених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, або за принципом взаємності, – за її межами. Невиконання судового рішення тягне за собою відповідальність, встановлену законом [2].

Проте, якщо звертатися саме до інституту судового контролю у межах адміністративного судочинства, то варто зазначити, що остання процедура полягає у здійсненні судом саме контролюючої функції відносно суб'єкта владних повноважень з дотримання ним принципу обов'язковості судового рішення. Водночас порядок, процедура та умови застосування судового контролю у межах адміністративного судочинства визначені ст. 382 КАС України. За положеннями ч. 1 ст. 382 КАС України суд, який ухвалив судові рішення в адміністративній справі, може зобов'язати суб'єкта владних повноважень, не на користь якого ухвалене судові рішення, подати у встановлений судом строк звіт про виконання судового рішення [2].

З аналізу зазначених норм законодавства слідує, що КАС України регламентовано право суду застосовувати інститут судового контролю шляхом зобов'язання відповідача подати звіт про виконання рішення суду, визнання протиправними рішень, дій. Для застосування наведених процесуальних заходів мають бути наявні відповідні правові умови.

За діяльністю судового пристава у виконавчому провадженні здійснюється відомчий контроль та судовий контроль. За службовцями, відповідальними за примусове виконання, можливе ведення професійного нагляду, який може включатися і судовий контроль. Такий контроль здійснюється спеціальними судами чи судами загальної юрисдикції.

Судовий контроль як один із видів контролю включає повноваження, пов'язані з можливістю:

- 1) здійснювати перевірку правильності виконання по суті обов'язків, покладених на судових працівників, законності та обґрунтованості їх правових актів та дій;
- 2) давати оцінку дій суб'єкта, що перевіряється;

3) прийняття відповідних рішень, обов'язкових для виконання, спрямованих на усунення виявлених недоліків;

4) безпосередньо усувати виявлені порушення [3, с. 377].

У цьому у юридичній літературі роль суду визначається так. Вчені вказують на двоїстість ролі суду у виконавчому провадженні: з одного боку, він є хоч і не обов'язковим, але важливим учасником виконавчих правовідносин, з іншого – на нього покладено контрольні функції за виконавчим провадженням, роль суду у виконавчих правовідносинах полягає не у відправленні правосуддя, а у здійсненні контрольних функцій за діями (бездіяльністю) судового пристава-виконавця, роль суду на стадії виконавчого провадження обмежується в основному видачою виконавчого листа та контролем за правомірністю дій судових приставів-виконавців за наявності заяви заінтересованих осіб, у виконавчому провадженні суду відведено лише функцію контролю за діями судових приставів-виконавців.

Існує думка, що судовий контроль за примусовим виконанням судовими приставами-виконавцями виконавчих документів є найдієвішим та найефективнішим, оскільки суд – орган правосуддя, і жодний контроль з боку інших державних органів не замінить собою судовий контроль [5, с. 178]. Дійсно, контроль, який здійснюється судом, – державний, зовнішній, у зв'язку з чим його результатом є прийняття незалежним суб'єктом обов'язкових для виконання правових актів, що поширюються не тільки на здійснення повноважень судового пристава-виконавця, а й на визнання та реалізацію прав та законних інтересів уповноважених суб'єктів, виконання обов'язків суб'єктів, а також на реалізацію прав та обов'язків осіб, які сприяють здійсненню виконавчого провадження.

На жаль, чинне законодавство не містить ефективних та достатніх гарантій належного виконання судовими приставами-виконавцями своїх обов'язків, і, як наслідок цього, дуже часто у виконавчому провадженні мають місце недотримання термінів, формалізм, а найчастіше і бездіяльність у роботі судових приставів-виконавців. Відсутність належного контролю з боку вищих органів та відповідальності породжує, у свою чергу, і безвідповідальне ставлення до своєї роботи самих приставів. Вкрай низькою залишається виконання вимог, що містяться у виконавчих документах.

Невиконання судового акта, що набрало законної сили, порушує саму суть права на судовий захист, тому суд повинен не тільки контролювати дії з виконання судових актів, але й оцінювати доцільність та законність їх вчинення. Загальна декларація прав людини проголошує право кожного не просто на ефективне правосуддя, а й на відновлення прав у разі їх порушення, покладаючи обов'язок відновлення прав на «компетентні національні суди». Очевидно, що під відновленням тут мається на увазі, крім прямих дій самого суду, спрямованих на винесення законного та обґрунтованого рішення, контроль за виконанням його, оскільки без останнього про реальне відновлення прав говорити не доводиться [7, с. 14-15].

Таким чином, перешкодами належному виконанню судових рішень колегіальними суб'єктами публічної адміністрації є особливості організаційної форми та способи діяльності таких суб'єктів; недоліки законодавчих норм, які визначають правила виконання судових рішень в адміністративних справах та здійснення судами контролю за їх виконанням; відсутність безпосереднього зв'язку між судовим рішенням та його виконанням.

Суд вирішує відповідні процесуальні питання, а державний виконавець організовує фактичне виконання. Відокремлена виконавча служба адміністративних судів має бути підконтрольна і підзвітна адміністративному суду (в тому числі) рішення якого нею виконується у примусовому порядку. У цьому разі є потреба надати суду змогу

вживати щодо державних виконавців цієї служби заходи процесуального впливу. Окрім цього, оскільки нормативне регулювання механізму виконання судових рішень адміністративних судів залишається неповним, то законодавство, яке визначає процедурні питання діяльності колегіальних суб'єктів публічної адміністрації, потребує удосконалення, зокрема шляхом вироблення та реалізації відповідних законодавчих пропозицій, таким чином, щоб фундаментальний принцип здійснення правосуддя – принцип обов'язковості судового рішення – був максимально захищений. З наведеного випливає, що практика

застосування судового контролю за виконанням рішень судів, не є поширеним явищем у правозастосуванні адміністративними судами. Серед причин, що призводять до недовісти правових норм, якими встановлено судовий контроль за виконанням рішень судів, суди вказують на відсутність обов'язку встановлювати судовий контроль. При цьому суди зазначають, що застосування такого способу судового контролю як зобов'язання суб'єкта владних повноважень подати звіт про виконання судового рішення, є правом суду та застосовується виключно на розсуд суддів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Кодекс адміністративного судочинства України. Відом. Верхов. Ради України. 2005. № 35-36, № 37. Ст. 446.
3. Андронов І. В. Принцип остаточності судового рішення "res judicata". *Правове життя сучасної України*. Одеса : Фенікс, 2014. Т. 1. С. 376–378.
4. Городовенко В. В. Принцип обов'язковості судового рішення. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 1(68). С. 160-173.
5. Кропивна К. О. Судовий контроль як засіб забезпечення ефективного виконання судових рішень. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2016. № 3-4. С. 177–182.
6. Сушко Л. П. Організаційно-правові засади здійснення судового контролю в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ, 2009. 22 с.
7. Хотинська О. З. Обов'язковість судових рішень як конституційна засада судочинства України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Академія адвокатури України. Київ, 2006. 20 с.